

Kenyeres Zoltán

A jóra váró

Hubay Miklósról

Egyszer-kétszer minden évben meglátogatta édesanyámat, utoljára 2010 tavaszán, kora-nyarán ment el hozzá. Elvitte új darabjának gépiratos példányát, de akkor már a legerősebb szemüveggel sem tudott olvasni egyikük sem, csak összefolyó foltokat láttak a papíron. *Pápavárók*, ez volt a darab címe, és Miklós nekem dedikálta, a címlap üres hátoldalára írta hatalmas betűkkel. „ Mint a bomlott óra: ütök, kakukkolok tovább… Zoltánnak baráti öleléssel: Miklós.” Kilencvenkét éves volt, édesanyám pedig kilencvenkilenc. Nem voltunk rokonok, de ő valahogy mégis a családhoz tartozott, nem a baráti körhöz. Amikor Váradról feljött Pestre (akkor persze már nem fel, hanem át), megkereste apámat, aki egy irodalmi folyóirat, a Diárium szerkesztője volt. Apám segítette első lépéseit, ő vezette be az irodalmi körökbe. Tőle kapta a legtöbbet, amire egy fiatal pályakezdő írónak szüksége van, hogy hitt benne. Foglalkoztatta is, könyvkritikákat íratott vele. Először a folyóirat 1938. március–áprilisi számában szerepelt, Rados Jenő *Magyar oltárok* című szép kiállítású könyvét ismertette. Az írás vége felé megemlítette egy távoli kis falu 15. századból fennmaradt oltárát, melyet Szent István életét ábrázoló jelenetekkel díszítettek. A kis falut Mateocnak, Mátyásfalvának hívták, ma Szlovákiában Matejovce a neve és Poprádtól Észak-Keletre van. A régi Magyarországon már közel volt a határhoz.

Apám nemcsak az írói útját segítette Miklósnak, – első könyvét is ő jelentette meg – hanem vigyázott is rá. Nem tudom pontosan, talán a nagybátyja volt Hubay Kálmán, és Miklós egy alkalommal nyilaskeresztes jelvénnyel a gomblyukában ment be a Gólyavárba, ott volt a Diárium szerkesztősége. Apám átnyúlt az íróasztala fölött, kihúzta a jelvényt, és felpofozta Miklóst. Talán az életét mentette meg. Őt nem a megkülönböztető törvények, nem az elhurcolás fenyegette, hanem az odacsábítás, a beszívás és bevonás. Persze nem apám mentette meg ettől, hanem Genf. 1942-ben ösztöndíjat kapott Genfbe, s a béke szigetén, a polgári Svájcban élte át a háború legkegyetlenebb éveit. 1948-ban tért haza. Apámon 1947-48-ra elhatalmasodott a sclerosis multiplex, kiesett az irodalmi életből, mint annyi korábbi folyóirat, a Diárium is megszűnt, apám még tizenöt évet élt

mozdulatlan bénaságban. Miklós ott maradt körünkben, apám halála után is ott maradt. Nemcsak én, hanem a két fiam is úgy nőtt fel, hogy ő valahogy ott volt, ha nem volt ott, mi mentünk el hozzá. Amikor Firenzében tanított, laktunk nála a fiesolei házában.

*

Ha mond még valamit az a szó, hogy európai magyar, akkor Hubay Miklós ehhez a fájóan ritka típushoz tartozott. Ez lett belőle Genfben. Nem európéer volt, aki szemét nyugatra veti, és idehaza sajnálkozva néz szét maga körül, hanem olyan, aki a vérévé vált európai kultúra természetes lélegzetvételével vesz részt abban, ami itthon történik. Ennek a vérévé vált európai kultúrának pedig nem voltak külön hemoglobinjai, hanem minden vegyületrészben ott működtek benne évszázadok magyar kultúrájának molekulái. Kívülről tudta a magyar irodalmat. Ezt szó szerint értem. Alig ismert nevű költők verseit is fújta hibátlanul. Amikor Firenzében tanított, nem vitt be könyveket az óráira, mert fejből idézett mindent. Vannak, akik szeretnek verseket idézni, Weöres Sándor tudta minden saját versét, Miklósról kis túlzással azt lehet állítani, hogy minden magyar költő minden versét tudta szóról szóra. És nemcsak a verseket, végigmondta a Tragédiát. Nem hiszem, hogy valaha is memorizált volna egyetlen sort, sejtjeibe egyszerűen beleivódott az irodalom, felszívódott benne, mint a növényekben a földből vett tápanyag. Esszéiben, közéleti írásaiban sokszor keserűen panaszkodott arról, hogy ma már nincs olyan lélekmozdító szerepe az irodalomnak a mindennapi életben, mint régen volt, de őbenne pillanatra sem, minden nyilvánvaló tapasztalat ellenére sem rendült meg a művészet és az irodalom mindenhatóságába vetett hit.

*

Sajnos én már sok mindent elfelejtek, feleségem emlékeztet arra, hogy Miklós őrzött csodálatos lakásán (fantasztikus lakásai voltak egész életében!) egy ládát, olyasféle volt, mint egy falusi kelengyésláda, és ebben tartotta erdélyi kincseit. Nem ékszerek voltak, nem drágakövek, hanem régi kulturális emléktárgyak. Nem emlékszem erre, de arra igen, hogy lelkének volt egy rekesze, nem titkos rekesz, hanem nagyon is nyitott rekesz, tele Erdéllyel és tele aggodalommal. A herderi jóslat aggodalmával, hogy mi lesz a sorsa egy fogyatkozó nemzet nyelvének. Meddig maradhat még fenn, és mit lehet tenni érdekében. Az emberek nyelvet cserélnek, de arcuk jellege még sokáig tovább öröklődik, az elhagyott nyelv azonban holttá válik. Ez újra és újra, örökké visszatérően foglalkoztatta pályája során. A nyelv, a nemzet és az etnikum három különböző dolog, de

egyszersmind bonyolultan egymásba is fonódnak, amiről már rengeteget értekeztek és rengeteget vitatkoztak. Ő is megszólalt ezekben a vitákban, és írt cikket a nyelvek pusztulásáról, de ebben a tárgykörben játszódó darabjaival nem az elméleti vitákhoz akart hozzákapcsolódni, hanem olykor allegorikus, máskor közvetlen formában a szemünk előtt lévő életproblémákat vitte színre.

Ilyen darabja volt az *Elnémulás*, amely már címével jelezte témáját. Cselekményének alapja már évtizedekkel korábban kirajzolódott képzeletében, de csak 2003-ban írta meg. Mint később beszélt róla, életmű-lezárásnak, utolsó megszólalásának szánta, a cím az ő elnémulására is vonatkozott, akkor töltötte be a nyolcvanötödik életévét. Nem tudta, hogy a Jóisten még nyolc évig körünkben tartja. A darab ősbemutatójára nem itthon került sor, hanem Észak-Olaszországban, és nem is olaszul, hanem a kihalás szélén álló friuli nyelven adták elő. A nézők úgy érezhették, róluk szól a dráma, színpad és nézőtér szinte eggyé vált az előadás alatt. (Itthon három évvel később, a kecskeméti Katona József Színház vállalkozott színrevitelére.)

A győztes hadsereg győzelmi ünnepét üli, táncolnak, mulatnak a tisztek, ezalatt az épület betonpincéjében egy állapotos nő a kivégzésére vár. Rajta kívül elpusztított népének nyelvét már csak ketten beszélik, egy katona, aki átállt az ellenséghez és egy fiatal jezsuita szerzetes, aki a papnevelde könyvtárában tanulta meg könyvekből. A kietlen pincehelységben játszódik a darab. Az alaphelyzet felállítása, az un expozíció világos, de nem kell aggódnunk, állapotos nőt nem lehet kivégezni, vannak emberi jogok, léteznek európai szabályok, az emberségről már nem is beszélve. Nyugodtan ülhetünk, és nézhetjük az előadást, a második rész végén megérkezik a kegyelmi okmány, s Aleluja, hiszen már a neve is ilyesmit sejtet, kiszabadul és megszüli gyermekét, ami szimbolikusan azt jelenti, hogy a nép és a nyelv él tovább. De nem ez történik. Rövidre fogva: érte jönnek, kikaparják a magzatát, és végrehajtják rajta az ítéletet. Nincs kegyelem, nincs irgalom, nincs feloldozás, csak egy hang szólal meg valahol a színpad mögül, és Márk evangéliumát idézi: „Mert nemzet nemzet ellen és ország ország ellen támad; és lesznek földindulások sok mindenfelé; és lesznek éhségek és háborúságok,…Halálra fogja adni testvér testvérét, atya gyermekét; és magzatok támadnak szülők ellen, és megöletik őket […] Az ég és föld elmúlnak, de az én igéim soha el nem múlnak…”

*

Tavaly májusban a Romániai Katolikus Konferencia kolozsvári ülésén felmerült, hogy újból esedékes lenne a pápa újabb romániai meghívása, többek között abból az alakalomból, hogy idén, 2018-ban lesz a csíksomlyói búcsú 450. évfordulója. Korábban már járt pápa Romániában,

II. János Pál 1999-ben látogatott el Bukarestbe, akkor itthon is, Romániában is sokan abban reménykedtünk, hogy tárgyalásain a lengyel pápa már csak a „polák vengri dvá brátánki" (mi így ejtjük) alapján is szóvá teszi a katolikus vallásgyakorlás nyelvi szabadságának kérdését, tudva, hogy a romániai katolikusok nagy többsége magyar anyanyelvű, s a „katolikus ügy" azon a tájon egyszersmind azonos a magyar kisebbség ügyével. Szó volt arról is, hogy a pápa ellátogat Erdélybe, sőt ellátogat a Havasalföldre és Moldvába is, mindenhová, ahol katolikusok laknak. Ebből azonban nem lett semmi, látogatásának protokollját a román meghívófél állította össze saját politikai érdekei szerint. Közös misézésekkel, nagy csinnadrattákkal ünnepelték a katolikus-ortodox újra-közeledést, de a kisebbségek panaszai és kérelmei nem kerülhettek szóba.

A látogatás feletti csalódás indította el Hubay Miklósban egy drámai cselekmény tervét, nem tudom pontosan, mikor kezdte el megfogalmazni, de ez a *Pápavárók*, ez készült el 2010 tavaszán, ennek gépiratát dedikálta nekem az alig-látók hatalmas betűivel, s ez jelent meg a Kortárs az évi júniusi számában. Nem az *Elnémulás* az írói pályától búcsúzó utolsó darabja, hanem ez, noha tudom, már 2004-től hírt adott róla.

Nem tartozik legjobb művei közé, ha a szakmámban kötelező objektív szót kellene leírnom róla, akkor bajban lennék, meg ne sértsem az emlékét. És mégis írásként szép, sőt megrendítő mű. Egy fél vak, aggastyán kötelezettségvállalása, hogy megszólaljon még egyszer ebben a fájdalmas ügyben.

A színhely egy Kárpátokon túli, kis csángó falu, ahol nagy a készülődés, van egy öreg, beteg asszony, aki levelet írt főpap fiának a fővárosba, ha már úgyis Romániában van a pápa, hozza el hozzájuk a faluba, látogassa meg őket is. Van panaszuk, van kérésük. Nem használhatják anyanyelvüket a templomban, ördögnyelvnek nevezik az ő szép anyanyelvüket. Na, de majd most rendbejön minden, a Szentatya mellékjük áll, elintézi a dolgokat. A darab a várakozás örömével kezdődik, várják a fehér pápai helikoptert. A színen van egy mátkapár, összeesketésükre várnak, mert csak anyanyelvükön hajlandók az oltár elé menni. Már nem is olyan fiatalok, gyerekük is van, de csak anyanyelvükön hajlandók kimondani a holtomiglan-holtodiglant. A színen van az Ex-pap, a falu volt plébánosa, akit eltiltottak a misézéstől, mert elutasította, hogy az államnyelven beszéljen a templomban, a színen van az Új pap, aki az *Elnémulás* renegátjának mása, ő átállt, és a nemzetállam érdekeit képviseli. Ő elejétől tudja, hogy nem jön a pápa, mert el sem ment a levél. Aztán jön egy fagylaltárus, akiről kiderül, hogy egy feloszlatott rend felszentelt papja, a második felvonásban megérkezik, persze a pápa nélkül az érsek,

és megint csak persze, a vége felé beront az erőszakszervezet egy őrmester képében.

Nem mesélem tovább, nem is nagyon lehet. A falu lakói kicsit népszínmű csángók, dialógusaik viszont úgy vágnak, mintha Ditrói Mór Vígszínházában tanultak volna társalogni. Ahogy olvasom a szöveget, már nem az igazságtevő pápát várom, hanem a dráma kibontakozását: az őrmester letartóztatja, és bilincsbe veri a fagylaltárust, az Ex-papot esetleg le is lövi, Erzsike beleöli magát a malomtóba, Bori néni infarktust kap, az érsek meghasonlik magával. De nem ez történik. Nem lesz dráma a drámából, pedig minden adottság megvan rá az expozícióban. Helyette valami csoda történik. Nem olyan csoda, amilyenre a falubeli gyerekek gondolnak, akik első pillanatban azt hiszik, hogy a fagylaltárussal a pápa helyett maga a Jézuska jött el hozzájuk. Még ennél is nagyobb csoda történik, tudniillik hirtelen, szinte egyik pillanatról a másikra elsimul minden konfliktus. Amikor robbanni kellene a drámának, jószerint tragédiába kellene átváltoznia, akkor a szereplők egyszer csak kibékülnek egymással: megbékélnek. A hitben, az anyanyelvben. A magyarságukban. Az Új-pap az Ex-pap mellé áll, az érsek lemond rangjáról, és visszaköltözik édesanyja istápolására a faluba, az őrmester útbaigazítja a fagylaltárust, merre kerülheti el az az utána kutató rendőrjárőröket.

A világtól nem lehet várni, hogy segíteni fog, kívülről nem várható segítség, de belső békét mégis lehetne teremteni. Egymással meg lehetne békülni. Megbékélés – ez talán még jobb címe lett volna a darabnak, mint a Pápavárók. Az *Elnémulás* keserű disztópia volt, együtt lélegzett mai irodalmunk nagy részének elkeseredett borúlátásával, ez a legutolsó darab viszont Hubay Miklós szelíd kék szeméből egy utópiát csöppentett ki. Az utópia nem más, mint jóra várás. A darab végén szó van egy oltár-képről, amelyet a harangozó mentett meg a megsemmisítéstől, és amelyen Szent István is látható. Arra gondolok, amikor Miklós ezt a befejező részt írta, talán eszébe jutott hajdani cikke a Diáriumban, és eszébe jutott a kis matejovcei oltár. A darabbeli oltárképen szerepel a könnyező Szűz Mária is, de a falubeliek hirtelen úgy látják, hogy már nem könnyezik, hanem mosolyog. Mi ez? Egy gazdag írói pályát lezáró szentimentális befejezés?

Vagy gondolatbontó poszt-posztmodern abszurd játék?

2018

Megjelent: Kenyeres Zoltán: Harmadik csengetés
Savaria University Press, 2018